

ХРИСТО БОТЕВ - "НА ПРОЩАВАНЕ"

СТРАШНИЯТ И СЛАВЕН ПЪТ НА БОРБАТА

Творчеството на Христо Ботев е художествено осмисляне на пътя от робството към свободата, който извървяват най-добрата част от нашата интелигенция и народът като цяло в последната фаза от османското владичество. Тази поезия е просмукана с неповторимия аромат на фолклора, с народнопесенните представи за добро и зло, чест и позор, героично и подло, възвишено и низко. Лирическият герой на стихотворението "На прощаване" се обръща към своята майка, за да направи съпричастни както нея, така и поколения българи към драматизма и трагизма на борбата.

Мотивът за пътя в тази забележителна лирическа изповед се разгръща в два плана – път към победата и път към смъртта. Пътуването е съпроводено с осъзнаването на много истини за свободата и робството, за героичния подвиг и саможертвата, за човека и поробената родина. Хайдутинът бунтовник се изправя пред близките си, пред народа и пред неясната перспектива на своето бъдеще, за да прогласи в историята безкористния морал на своето време: "стига ми тая награда..."

Пътят към победата е нееднозначен и лъкатушен, изпълнен с перипетии и драматични обрати. Но той е избран категорично и връщането назад е немислимо. "Не плачи, майко, не тъжи", изрича хайдутинът, за да получи не съвет, а подкрепа, разбиране, съпричастие от най-близкото си същество. Майката и либето са двата възлови персонажа в творбата, разгърнати на фона на робството и страдалческия образ на родината. Пътят на борбата е аргументирано обоснован с "черната турска прокуда", с "прогледналото" сърце на героя, което не търпи турчин да бесней над бащино му огнище, с юнашката чест. Три причини, три сериозни основания, за да тичаш "на глас/.../народен/срещу врагът си безверни".

Чуждото робство, наречено "турска черна прокуда", е пропъдило в "тежка чужбина" достойните синове на отечеството. Няколко години по-късно в повестта "Немили-недраги" Иван Вазов ще създаде метафората за хъшовете като корабокрушеници от разбития кораб на несъстоятелата се българска революция през 1868 година. И Ботевото стихотворение "На прощаване" е свързано със същата съдбовна за нашата интелигенция година. И то разгръща мотива за "немилите-недраги" изгнаници, и в него е нагнетена елегичната корелация роден дом–тежка чужбина. Но истината за робството е недостатъчна, ако нямаш очи и сърце за нея. Каква историческа болка, каква народна трагедия е отложена в стиховете:

Но кажи какво да правя,
кат си ме, майко, родила
със сърце мъжко, юнашко,
та сърце, майко, не трае
да гледа турчин, че бесней
над бащино ми огнище...

Образът на родината е пресъздаден изцяло като духовно понятие чрез синекдохата "бащино ми огнище", чрез метонимичната представа за детството – "там, дето аз съм пораснал/и първо мляко засукал", чрез мисълта за либето и неговата хубост, онагледена с два художествени детайла – черните му очи и тихата му усмивка, както и чрез мисълта за бащата и братята, които "черни чернеят" за юнака – етимологична фигура, представяща по образно-емоционален начин робството. За съпоставка – образът на родината в стихотворението "Хайдуги" е изграден като географско понятие според възрожденския културен модел. Там песента за Чавдар войвода се носи от Странджа до Пирин, от Цариграда до Сръбско и от Бяло море до Дунав... Два подхода, две различни визии на една и съща гениална поетическа интерпретация.

Родината и нетърпимото робство са най-важните основания на героя да избере пътя на борбата. Но дори и над тях е юнашката чест. А тя е особена. От Ботевата поезия знаем, че юнакът тегло не търпи и въздава всекиму заслуженото – “доброму добро да прави, лошия с ножа по глава”. Хайдутинът бунтовник се осланя на своята пушка и своята сабя, но най-вече на своята чест. Посланието му е насочено недвусмислено към невръстните братя “силно да любят и мразат” и “дето срещнат душманин,/сътс куршум да го поздравят,/а пък със сабя помилват”. Но юнакът и неговата борба са само едната страна на истината за настоящето. Поетът не забравя и тези, дето ще кажат “Нехрани-майка излезе”. Уви, истината не е розова. Все още мнозина са роби по душа. За разлика от тях юнакът е вътрешно свободен. Понятието “свобода” в поезията на Христо Ботев има две значения: свобода на човешкия дух и свобода на отечеството. Пътят от робството към свободата минава задължително през отхвърляне на робския страх. Може би е налице противоречие, защото във финала на творбата се твърди противоположното – народът, осъзнал величието на подвига, е готов да възкликне: “Умря сиромах за правда,/за правда и за свобода.” Но противоречието е привидно. Между едното и другото твърдение, между двете противоположни тези за човека и народа стои времето. А то работи за юнака и в крайна сметка – за свободата.

Завръщането на село е съществен момент от пътя към победата. Предадено е пестеливо и изразително, по ботевски експресивно. Противопоставителният съюз “ако”, с който започва картината, разкрива цялата условност на преживяването. Щастието, макар и мимолетно чувство, е ярко изразено с анафората “жив и здрав”, с напетия външен вид на юнаците, с възклицанията “О, тогаз, майко юнашка!/О, либе мило, хубаво!”, с типично българските бръшлян и здравец, които създават патриотичната атмосфера. Прощаването с майката и либето е покъртително. Незабравими остават кървавата ръка на юнака, разтуптяното му сърце, плачът и сълзите на девойката, девизът “Свобода и смърт юнашка!”.

И така се стига до един от най-важните проблеми в Ботевата поезия – естетизацията на смъртта, и до ключовата тема в “На прощаване” – темата за гибелта на бунтовника. На два пъти – в началото и в края – героят подчертава “Аз може млад да загина”. Трагичното предчувствие е в духа на героичната жертвеност, на естетиката на героичното. Още от Аристотел знаем, че “Трагичното – това е гибелта на прекрасното”. А подвигът на юнака е едновременно прекрасен и трагичен. При естетизацията на смъртта Ботев се основава на фолклорната представа за нея. От народните песни той заимства девиза “Свобода или смърт” с неговата алтернативна противопоставителност, за да го преосмисли в “Свобода и смърт юнашка” с категоричната яснота на тезата за единството на свобода и смъртта по страшния и славен път на борбата.

Пътят към смъртта е път към безсмъртието. Върху този художествен парадокс е изградена Ботевата героична поезия. В баладата “Хаджи Димитър” четем: “Тоз, който падне в бой за свобода,/той не умира...” А финалът на стихотворението “На прощаване” го потвърждава – с присъщата на този поет патетична жестовост, с цялата сила на личния пример, човешкия морал и революционния дълг:

Но... стига ми тая награда –
да каже нявга народът:
умря сиромах за правда,
за правда и за свобода...

До високите понятия “правда” и “свобода” Ботев поставя обикновената дума “сиромах” (Кирил Топалов), за да очовечи представата за подвига, да подчертае нуждата от последователи. Едно величаво историческо прозрение е заложено в тези стихове. И е очертан ясно историческият път към свободата – днешните бунтовници са наследници на старите хайдутини. Невръстните братя ще тръгнат по пътя на юнака. Съвременниците ще предадат примера на потомците... “Пътят е страшен, но славен.”

С гениалната си поезия и героичния си житейски подвиг, с единството между думи и дела, с историческите прозрения за миналото, настоящето и бъдещето на нашия народ Христо Ботев очертава път, по който трябва да вървим, докато ни има.

Помагало по литература за изпита след 7. клас (Ангел Малинов)